

Joanna Adamczyk

Powstanie Styczniowe w nowej podstawie programowej i podręcznikach szkolnych

Niepodległość i Pamięć 20/1-2 (41-42), 131-143

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Adamczyk

Instytut Historyczny UW

Powstanie Styczniowe w nowej podstawie programowej i podręcznikach szkolnych

Słowa kluczowe

Powstanie 1863 r. Styczniowe; nauczanie historii; edukacja historyczna

Streszczenie

Powstanie Styczniowe jest dla dzisiejszej młodzieży wydarzeniem dość odległym. Nie powinno to zaskakiwać, w końcu minęło od niego półtora wieku, nie żyją jego uczestnicy, a opowieści rodzinne nie uwzględniają już XIX-wiecznych zrywów narodowych. Szkoła jest więc nieraz jedynym miejscem, w którym młody człowiek może coś usłyszeć na ten temat. Zgodnie z nową podstawą programową uczniowie pierwszy raz zetkną się z kwestią Powstania Styczniowego w VI klasie szkoły podstawowej. Nieco dogłębniej zostanie im ona przedstawiona w III klasie gimnazjum, a następnie w III klasie szkoły ponadgimnazjalnej, jeżeli wybiorą ścieżkę humanistyczną z historią na poziomie rozszerzonym, lub w II albo III klasie w ramach wątku *Ojczysty panteon i ojczyste spory*, jeśli zdecydują się na blok z przedmiotem historia i społeczeństwo. Obecnie na rynku dostępne są tylko podręczniki dla III klasy gimnazjum, ponieważ reforma wprowadzana jest stopniowo i nie weszła jeszcze w etap VI klasy szkoły podstawowej i III klasy szkół ponadgimnazjalnych, a wątki tematyczne do zakresu podstawowego są w opracowaniu wydawnictw. Po szybkim przeglądzie materiału gimnazjalnego poświęconego zagadnieniu Powstania Styczniowego można już jednak wyrobić sobie wrażenie, że – mimo lakoniczności zapisów podstawy programowej – wydawnictwa edukacyjne prezentują podobny zestaw informacji, propozycji ilustracyjnych i źródłowych, zestaw, który ukształtował się w trakcie

wieloletniej pracy różnych autorów wydawców nad podręcznikami szkolnymi i zawiera podstawowe i niekontrowersyjne informacje: najważniejsze przyczyny, skrócony przebieg walk i skutki powstania.

W tym roku minęło 150 lat od wybuchu Powstania Styczniowego, zrywu narodowego, który miał ogromne znaczenie dla patriotycznego kształcenia młodego pokolenia Polaków z końca XIX w., a także jeszcze z dwudziestolecia międzywojennego. Przy tej okazji rodzi się pytanie, co z tej fascynacji i czci dla powstańców styczniowych zostało po półtora wieku.

Dzisiejsza młodzież, wychowująca się w wolnej Polsce, urodzona już po upadku komunizmu w 1989 r., ma nieco inny stosunek do historii, niż jej rówieśnicy żyjący pod zaborami lub korzystający z pierwszych lat wolności młodej II Rzeczypospolitej. Wynika to z wielu przyczyn, tak społecznych, gospodarczych, jak i kulturowych. Jednym z czynników wpływających na świadomość historyczną człowieka pozostaje zawsze wiedza, jaką przyswaja on nie tylko w trakcie swojego dzieciństwa, lecz także przez kolejne lata życia. Współczesny młody człowiek ma do dyspozycji nieskończenie wiele źródeł informacji. Swoją wiedzę na temat przeszłości czerpie nie tylko z tradycyjnych źródeł, takich jak książki, muzea, przekazy rodzinne, lecz także z wielu nowoczesnych mediów, jak portale internetowe, kanały telewizyjne, multimedialne programy i prezentacje itd. Dla każdego jednak pierwszym i często podstawowym źródłem wiedzy historycznej jest szkoła.

W grudniu 2008 r. została ogłoszona nowa podstawa programowa, która do szkół trafiła we wrześniu 2009 r. i sukcesywnie obejmuje kolejne klasy. Rok szkolny 2009/2010 to zmiany treści nauczania w I klasach szkół podstawowych i I klasach gimnazjów. Od września 2012 r. nowa podstawa programowa zaczęła obowiązywać w IV klasach szkoły podstawowej i I klasach szkół ponadgimnazjalnych, obecne V i II klasy podążają więc jeszcze starym trybem. Podstawa programowa jest dokumentem ministerialnym, który w języku wymagań opisuje treści, jakie uczeń powinien przyswoić na określonym etapie nauczania. W zakresie historii tą reformą dokonano dość znaczących zmian na styku gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych. Wcześniej cykl gimnazjalny obejmował wiedzę z zakresu całej historii – od starożytności po czasy najnowsze. Z powodu trudności z realizacją w ciągu

trzech lat nauczania tak obszernego materiału postanowiono jednak skrócić jego zakres i ograniczyć do 1918 r. Naukę historii najnowszej, od końca I wojny światowej po dzień dzisiejszy, uczniowie podejmują w I klasie ponadgimnazjalnej, aby od II klasy kontynuować kurs historii w wybranym przez siebie zakresie: podstawowym lub rozszerzonym. W przypadku obrania drogi rozszerzonej uczeń poznaje historię od starożytności aż po czasy współczesne w wersji bardziej obszernej niż dotychczas i więcej obcuje z warsztatem historyka, analizując różnego typu źródła i rozwiązując zadania problemowe. W sytuacji, gdy zdecyduje się na zakres podstawowy, uczęszcza na zajęcia z przedmiotu historia i społeczeństwo, który zawiera w sobie treści historyczne i społeczne (wiedza o społeczeństwie) zestawione w specjalnie zaprojektowanych wątkach tematycznych lub epokowych. Przedmiot ten otrzymał nazwę dziedzictwa epok, ma bowiem na celu przybliżenie uczniowi dziedzictwa cywilizacyjnego, aby ułatwić mu rozumienie otaczającej go rzeczywistości.

Jak nowa podstawa programowa odnosi się do Powstania Styczniowego? Pierwszy raz o tym wydarzeniu uczeń dowie się już w szkole podstawowej, na II etapie nauczania – w klasie VI na przedmiocie historia i społeczeństwo. Celem kształcenia historycznego uczniów w tym wieku jest głównie zrozumienie zmienności w czasie, postrzeganie procesu dziejów historycznych jako osi pewnych wydarzeń oraz losów postaci, zdobycie umiejętności wyciągania prostych logicznych wniosków z sytuacji historycznych oraz dostrzegania relacji przyczynowo-skutkowych i – przede wszystkim – wzbudzenie zainteresowania historią. Nie zapominajmy również o celach społecznych i wychowawczych, tak ważnych dla dzieci w tym wieku, które mają przygotowywać młodego człowieka do życia w społeczeństwie polskim. Wszystkie te założenia realizuje się na materiale dość ograniczonym treściowo, niemniej pewne postacie i wydarzenia są w nim obowiązkowe. Do tych należą i zrywy powstańcze pod zaborami, które nie tylko mówią nam o sytuacji Polaków w czasach niewoli, lecz także wskazują uczniowi pozytywne postawy patriotyczne.

Następny kontakt z Powstaniem Styczniowym uczniowie uzyskują w III klasie gimnazjum. Tutaj treści są bardziej rozbudowane, gimnazjalista ma szansę zdobyć dokładniejszą i konkretniejszą wiedzę, pod kierunkiem nauczyciela śledzi bowiem już także

przebieg powstania i ocenia jego charakter, co wiąże się oczywiście z większym zrozumieniem problemu. Wiedza ta pogłębia się jeszcze w szkole ponadgimnazjalnej, na IV etapie nauczania, zwłaszcza kiedy uczeń zdecyduje się na wybór ścieżki rozszerzonej. Wtedy zagadnienie powstania omawia w pierwszym semestrze III klasy. Zajmuje się przy tym również historiografią wydarzenia, a więc i sporami historycznymi, jakie pojawiały się wśród badaczy formujących różne oceny. Dzięki temu nie tylko kształci własne umiejętności krytyczne, lecz także wyrabia sobie swoją opinię na temat Powstania Styczniowego: jego celowości, szans powodzenia, taktyki dowódców itd. Symptomatyczne jest tu zawsze występujące porównywanie Powstania Styczniowego z innymi zrywami narodowymi, zwłaszcza powstaniem listopadowym. Uczeń, który nie wybierze ścieżki humanistycznej, o powstaniu dowie się jeszcze na lekcjach poświęconych wątkowi *Ojczysty Panteon i ojczyste spory*, który decyzją ministerstwa edukacji jest dla wszystkich obowiązkowy. Tam również kładzie się nacisk na kontrowersyjne oceny zrywów narodowych, z tą jednak różnicą z zakresem rozszerzonym, że uczeń będzie pozbawiony szerszego tła historycznego całego XIX w., ponieważ treści poznawane przez niego są już odpowiednio wyselekcjonowane.

Wyjątki z podstawy programowej¹:

II etap nauczania, szkoła podstawowa klasy IV-VI

23. *Formy walki o niepodległość. Uczeń:*

- 1) *umiejscawia w czasie powstanie listopadowe i powstanie styczniowe;*
- 2) *wymienia cele walki powstańców oraz przykłady represji zastosowanych wobec społeczeństwa po przegranych powstaniach;*

III etap nauczania, gimnazjum

34. *Spółeczeństwo dawnej Rzeczypospolitej w okresie powstań narodowych.*

Uczeń:

- 1) *sytuuje w czasie i przestrzeni powstanie listopadowe i powstanie styczniowe;*

¹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół („Dziennik Ustaw” z dnia 15 stycznia 2009 r., Nr 4, poz. 17).*

2) przedstawia przyczyny oraz porównuje przebieg i charakter powstań narodowych;

3) rozróżnia bezpośrednie i długofalowe następstwa powstańczych ruchów narodowych;

IV etap nauczania, szkoły ponadgimnazjalne

historia, zakres rozszerzony

4. *Walka o niepodległość Polski w okresie niewoli narodowej. Uczeń:*

2) rozpoznaje działania społeczeństwa sprzyjające rozwojowi tożsamości narodowej;

3) wyjaśnia przyczyny, charakter i skutki powstań narodowych;

4) prezentuje oceny polskiej historiografii dotyczące powstań narodowych;

historia i społeczeństwo, zakres podstawowy

9. *Ojczysty Panteon i ojczyste spory. Uczeń:*

D.9.1 charakteryzuje i ocenia polityczne koncepcje nurtu insurekcyjnego oraz nurtu realizmu politycznego;

D.9.2. charakteryzuje spory o ocenę dziewiętnastowiecznych powstań narodowych;

Podstawa programowa jest zbiorem wymagań stawianych młodemu człowiekowi na określonych etapach edukacji, sam uczeń nie ma jednak najczęściej bezpośrednio do czynienia z tym dokumentem. Wymienione w nim treści stają się natomiast wytycznymi dla egzaminatorów, którzy tworzą arkusze sprawdzające wiedzę ucznia, a także – dla autorów podręczników szkolnych.

W praktyce to podręcznik szkolny jest głównym źródłem informacji przeciętnego ucznia. Ogromną rolę odgrywa oczywiście nauczyciel, który kieruje go na odpowiednie tory i nadzoruje jego proces kształcenia, a również – zwłaszcza w przypadku historii – ważne miejsce ma środowisko domowe, które przez opowieści rodzinne, wypowiedzi na temat bieżących wydarzeń czy stosunek do świąt narodowych, buduje jego świadomość historyczną i sposób postrzegania rzeczywistości. To jednak narracja podręcznikowa jest tym uporządkowanym przekazem, do którego w każdej chwili może potem odwołać się młody człowiek. Jakie więc miejsce w aktualnych i obowiązujących podręcznikach szkolnych przeznaczono Powstaniu Styczniowemu?

W tej chwili z podręczników, które swoim zakresem obejmują problematykę Powstania Styczniowego, na rynku dostępne są tylko

książki do gimnazjum. Zgodnie z harmonogramem reformy w tym roku wydawnictwa przygotowują podręczniki dla V klasy szkoły podstawowej oraz dla II klas szkół ponadgimnazjalnych. Materiały dydaktyczne zawierające interesujące nas treści dla szkoły podstawowej powstawać będą dopiero za rok, podobnie jak podręczniki do zakresu rozszerzonego. W tym roku część wydawnictw edukacyjnych przedstawi w ofercie dostępnej w sprzedaży na wrzesień podręcznik do historii i społeczeństwa *Ojczysty Panteon i ojczyste spory*. Na dziś jednak te propozycje wydawnicze nie są jeszcze okazywane nauczycielom.

Na ministerialnej liście podręczników gimnazjalnych dopuszczonych do użytku jest dziewięć serii: *Śladami przeszłości* wydawnictwa Nowa Era, *Bliżej historii* Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych, *Historia* Wydawnictwa Szkolnego PWN, *Przez tysiąclecia i wieki* Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych, *Podróże w czasie* Gdańskiego Wydawnictwa Oświatowego, *W kalejdoskopie dziejów* wydawnictwa Juka, *Poznajemy przeszłość* SOP Oświatowiec, *Historia* wydawnictwa Operon oraz *Człowiek i jego cywilizacja* wydawnictwa Wiking. Tomy przeznaczone dla klas III zostały dopuszczone do użytku i wydane drukiem w 2011 r. Dla przykładu przyjrzyjmy się kilku wiodącym seriom, które mają największe udziały w rynku, docierają więc do największej liczby uczniów, i przeanalizujemy, w jaki sposób przedstawiono w nich zagadnienie Powstania Styczniowego.

Podręcznik *Śladami przeszłości* pod redakcją Stanisława Roszaka i Anny Łaskiewicz poświęca problemowi Powstania Styczniowego jeden temat lekcyjny w części dla klasy III (s. 214-219) oraz następujący po nim dodatek rozszerzający wiedzę *Tajemnice sprzed wieków* (lekcja na szóstkę). Uczniowie poznają tło i genezę powstania: dowiadują się o odwilży posewastopolskiej i rozbudzanych nią nadziei Polaków w Królestwie Polskim, ugrupowaniach czerwonych i białych oraz o bardziej bezpośrednich przyczynach wybuchu powstania, w tym o działalności Aleksandra Wielopolskiego. Następnie mogą przeczytać o rozpoczęciu działań militarnych, organizacji władz powstańczych i konspiracyjnym państwie polskim, przebiegu walk i okolicznościach upadku powstania. Narracja główna została wzbogacona ciekawostkami o manifestacjach patriotycznych w okresie poprzedzającym

wybuch powstania (z ilustracjami biżuterii patriotycznej i obrazami ukazującymi demonstrację z kwietnia 1861 r. i pogrzeb jej ofiar) oraz o organizacji i uzbrojeniu armii powstańczej (wraz z odpowiednio opisanymi rysunkami żołnierzy), a także mapą działań powstańczych, tekstem źródłowym (fragment Manifestu Tymczasowego Rządu Narodowego) i rozbudowanym biogramem Romualda Traugutta (ramka „Postać historyczna”). Z ilustracji znajdziemy tam jeszcze słynne *Kucie kos* Artura Grottgera oraz *Patrol powstańczy* Maksymiliana Gierzyńskiego. Dodatek dla uczniów bardziej zainteresowanych przedstawia w konwencji gazetowej historię Traugutta i zatytułowany jest *Jak oficer carski został dyktatorem powstania?*. Przedstawia kontrowersje, jakie narosły wokół tej postaci, sprawia też, że staje się ona nieco bliższa uczniowi. Znajdziemy w nim też zdjęcie słynnej pieczęci powstańczej Rządu Narodowego.

Publikacja *Bliżej historii* autorstwa Igora Kąkolewskiego, Krzysztofa Kowalewskiego i Anity Plumińskiej-Mieloch na Powstanie Styczniowe przeznacza aż trzy rozdziały, które są jednak stosunkowo mało obszerne (mniejszy format książki niż w przypadku Nowej Ery). O sytuacji w zaborze rosyjskim przed wybuchem powstania mówi się w rozdziale pierwszym (s. 90-94), w którym uczeń przeczyta o genezie tego zrywu narodowego, a więc o odwilży sewastopolskiej, manifestacjach patriotycznych w Królestwie Polskim, polityce Wielopolskiego i ugrupowaniach białych i czerwonych. W ramach ciekawostek dowiemy się o próbach formowania polskich oddziałów wojskowych pod zwierzchnictwem Turcji w czasie wojny krymskiej (i misji Adama Mickiewicza), o popowstańczych losach Aleksandra Wielopolskiego, a także o interesującej postaci kobiecej w powstaniu – Annie Henryce Pustowójtównie. Znajdziemy tam obraz przedstawiający pogrzeb poległych manifestantów z kwietnia 1861 r., a także zdjęcia ważniejszych postaci, w tym Wielopolskiego. Rozdział o powstaniu (s. 95-100) zaczyna się branką i decyzją o podjęciu akcji zbrojnej, potem zawiera opis organizacji władz powstańczych i wojny partyzanckiej, wraz z mapą działań militarnych. Znajdziemy tam obrazy *Branka* Aleksandra Sochaczewskiego, *Kucie kos* Aleksandra Grottgera, *Bitwę pod Ignacem* Juliusza Kossaka, a także rysunek powstańca z opisem uzbrojenia. Rozdział zawiera też fragment Manifestu i charakterystyki ważniejszych dowódców powstania. Ostat-

ni rozdział (s. 101-104) mówi o upadku powstania i represjach powstańczych. Opisuje dyktaturę Romualda Traugutta, klęskę powstańców i politykę rosyjską po zakończeniu walk. Tekst jest wzbogacony o zdjęcia Traugutta, pieczęci powstańczej oraz o reprodukcje obrazów *Ranny powstaniec* Stanisława Witkiewicza i *Patrol powstańczy* Giermskiego.

Kolejny liczący się na rynku podręcznik to *Historia* autorstwa Jacka Chachaja i Janusza Droba (WSzPWN). Tutaj interesujące nas treści zostały podzielone na dwa rozdziały: sytuacja przed powstaniem i samo powstanie. W ramach wprowadzenia (s. 102-105) dowiemy się o sytuacji gospodarczej Królestwa Polskiego w połowie XIX w., odwilży po wojnie krymskiej, aktywizacji polskich środowisk intelektualnych, polityce Aleksandra Wielopolskiego i rozbudowie struktur konspiracyjnych (biali i czerwoni). Tekst autorski obudowany jest portretami i biogramami ważniejszych postaci, obrazami *Czerkiesi na Krakowskim Przedmieściu* Wojciecha Kossaka i *Atak wojsk rosyjskich na ludność zebraną na placu zamkowym w Warszawie 8 kwietnia 1861 r.* oraz tekstem źródłowym – fragmentem Adresu ziemian polskich do Aleksandra II. W ramach ciekawostki uczeń dowie się o próbach dokonania zamachów terrorystycznych przez polskich spiskowców latem 1862 r. Rozdział o Powstaniu Styczniowym (s. 106-109) rozpoczyna się branką. Dalej uczeń przeczyta o decyzji podjęcia działań zbrojnych, charakterze walk i organizacji władz, przebiegu powstania i jego upadku, a na koniec – o stratach i ocenie powstania. Rozdział zawiera mapę działań powstańczych, mapę z miejscami zsyłek Polaków, fragment dekretu uwłaszczeniowego Tymczasowego Rządu Narodowego (Manifest), porównanie Powstania Styczniowego z listopadowym (zestawienie w tabeli), a także ilustracje: pieczęć powstańczą, *Bitwę* Artura Grottgera, *Brankę* Aleksandra Sochaczewskiego, zdjęcie Romualda Traugutta (wraz z biogramem) i obraz *Na etapie* Jacka Malczewskiego. W ramach ciekawostek autorzy napisali o tworzących się ochotniczych oddziałach włoskich i węgierskich, mających poprzeć powstańców i przenieść walki na teren Galicji, żeby zaszkodzić Austrii.

Ostatni z opisywanych podręczników to *Historia* autorstwa Janusza Ustrzyckiego (Operon), omawiający Powstanie Styczniowe w jednym rozdziale (s. 65-71). Autorzy w tym krótkim temacie zmieścili szer-

sze tło, gdyż zaczęli – skrótowo – od wojny krymskiej i ogólnej sytuacji Rosji w połowie XIX w. Geneza powstania obejmuje informacje o odwilży posewastopolskiej, działalności Aleksandra Wielopolskiego i tłumionych krwawo manifestacjach patriotycznych. Następnie uczeń dowie się o białych i czerwonych, brance i wybuchu powstania. Dalej przeczytamy o działaniach zbrojnych i politycznych powstańców, a więc o walkach i organizacji państwa podziemnego, a wreszcie – o klęsce powstania i jej konsekwencjach, łącznie z represjami. Tekst obudowany jest portretami ważniejszych postaci (carów Mikołaja I i Aleksandra II), co ciekawe – brak tu portretu i biogramu Traugutta i Wielopolskiego. Rozdział zawiera mapę działań powstańczych, fragment Manifestu Tymczasowego Rządu Narodowego oraz fotografię z pogrzebu ofiar manifestacji kwietniowej z 1861 r., *Brankę*, *Kucie kos* i *Bój* Artura Grottgera, zdjęcie pistoletu powstańczego i polskiej kobiety w ciemnej, żałobnej sukni.

Po tym krótkim i dość pobieżnym przeglądzie wiodących podręczników do historii dla klasy III gimnazjum nasuwają się pewne wnioski. Poszczególne publikacje różnią się oczywiście stroną graficzną, stylem narracji, a także stopniem rozbudowania materiału (niektóre z nich są zdecydowanie uboższe), lecz generalnie zawierają te same treści i informacje na temat Powstania Styczniowego. Nawet materiał ilustracyjny jest już pewnego rodzaju kanonem. Zawsze występuje mapa z działaniami powstańców, konieczna do prześledzenia militarnego przebiegu powstania, zawsze pojawiają się ryciny Grottgera, fragment Manifestu Tymczasowego Rządu Narodowego, przeważnie są też te same obrazy ukazujące manifestację z kwietnia 1861 r. i pogrzeb ofiar, a także pieczęć powstańcza czy rysunek żołnierza z opisem uzbrojenia. Autorzy starają się czasem dodać od siebie jakieś ciekawostki, które zasadniczo są mniej istotne dla przekazu, mają tylko wzbogacić narrację.

Podstawa programowa jest w swoim brzmieniu dość ogólna, wieloletnia praktyka autorów podręcznikowych, a przede wszystkim – redaktorów wydawnictw edukacyjnych – sprawia jednak, że każdy twórca podręcznika szkolnego doskonale wie, co należy zamieścić w rozdziale opowiadającym o danym wydarzeniu historycznym. Tak jest zwłaszcza w przypadku wydarzeń z dawniejszych epok, które nie wzbudzają już ani kontrowersji, ani żadnych emocji. Kiedy opowia-

damy uczniom dzieje najnowsze, mamy do dyspozycji nowe źródła, nowe tezy, pewne wydarzenia są przedmiotem aktualnej dyskusji publicznej, co ma przełożenie na narrację podręcznikową. Dla XX w. dysponujemy też znacznie większą bazą ilustracji (zwłaszcza ogromny zbiór fotografii), co pozwala na pewną dowolność w doborze materiału ilustracyjnego. W przypadku XIX w. jest inaczej.

Widać więc wyraźnie, że szkolna wiedza na temat Powstania Styczniowego została już uporządkowana i zaszufelkowana. Składają się na nią oczywiście wszystkie niezbędne uczniowi elementy: informacje o genezie powstania, przebiegu, przyczynach upadku i konsekwencjach (stratach i represjach popowstaniowych). Ujednolicenie treści w podręcznikach jest o tyle ważne, że uczniowie korzystający z różnych serii po zakończeniu danego etapu edukacyjnego mają wyjść ze szkoły z określoną bazą wiedzy. Uporządkowanie to ma więc swoje dobre strony. Świadczy to jednak równocześnie o tym, że nie jest to już temat budzący większe zainteresowanie i rodzący stosunek emocjonalny. Nie powinno to dziwić. Od powstania minęło półtora wieku, a rolę XIX-wiecznych zrywów narodowych w wychowaniu patriotycznym przejęło przede wszystkim Powstanie Warszawskie, bliższe nam czasowo, w dodatku mające jeszcze żyjących świadków, często członków rodzin ucznia szkolnego (prababie i pradziadków). Martyrologia pod zaborami wydaje nam się bardzo odległa, obca i wręcz... nudna. Taka jest naturalna kolej rzeczy. Czy jednak przy okazji 150. rocznicy uda nam się jeszcze odkryć coś, co rozbudzi zainteresowanie młodego pokolenia?

Joanna Adamczyk

January Uprising in the New Core Curriculum and in Textbooks

Key words

January Uprising of 1863; History teaching; historical education

Abstract

January Uprising is a historically remote event for today's youth. That should not surprise as one and a half century has passed and its participants are dead and family stories do not include XIX century's national outbreaks anymore. School is sometimes the only place where young people may get information on this subject. According to the new core curriculum, the issue of January Uprising will be mentioned to students for the first time in the sixth grade of primary school. In the third grade of junior high school (Polish *Gimnazjum*) it will be presented slightly more in detail and subsequently in the third grade of high school - if students decide to choose the humanities path with History or in the second or third grade as part of the topic *Native pantheon and native disputes* – if they make a choice of History and Society subject leader. At present, available on the market are only textbooks for the third grade of junior high school due to the reform being introduced gradually and that it has not yet entered the stage for the fourth grade of primary school and third grade of high school. However, the topics for the primary level are being prepared by publishing houses. After a quick review of the junior high school's material dedicated to the subject of the uprising, the impression may be made that despite briefness of the records of the core curriculum, the educational publishing houses present a similar set of information and of illustrative and source offers. The set that has been created during long-term work of various authors and publishers on textbooks contains basic and noncontroversial information: the most important causes, the shortened course of battles and outcomes of the uprising.

Der Januaraufstand in der neuen Programmgrundlage in Schulbüchern

Schlüsselwörter

Januaraufstand 1863; Belehrung der Geschichte, historische Bildung.

Zusammenfassung

Ein Januaraufstand ist für heutige Jugend ein sehr entferntes Ereignis. Das soll nicht überraschen, es ist doch eineinhalb des Jahrhunderts vorbeigegangen, die Teilnehmer leben nicht mehr und die Familiengeschichten berücksichtigen nicht mehr die aus dem neunzehnten Jahrhundert nationale Anstrebungen. Die Schule ist also einziger Platz, in dem der junge Mann etwas von diesem Thema hören kann. Gemäß der neuen Programmgrundlage werden die Schüler mit dem Thema des Januaraufstands zum ersten Mal in der VI Klasse der Grundschule begegnen. Ein wenig tiefer wird ihnen in der dritten Klasse des Gymnasiums, und dann in der dritten Klasse der Oberschule vorgestellt werden, wenn sie einen geisteswissenschaftlichen Weg mit der Geschichte auf der Grundstufe oder in der zweiten oder dritten Klasse im Rahmen des Einschlags *Ojczysty panteon i ojczyste spory (Heimisches Phanteon und heimische Streiten)*, wenn sie sich für diesen Block mit dem Gegenstand Geschichte und Gesellschaft. Heutzutage gibt es auf dem Markt nur die Lehrbücher für die dritte Klasse des Gymnasiums, weil eine Reform stufenweise eingeführt ist und sie ist noch nicht in die Stufe der sechsten Klasse der Grundschule und dritten Klasse der Oberschule, und die Themeneinschläge zum Grundbereich sind in der Vorbereitung der Verlage. Nach der schnellen Übersicht des dem Einschlag des Januaraufstands geopfert Materials vom Gymnasium, kann man sich einen Ausdruck machen, dass trotz der lakonischen Vorschriften der Programmgrund – die Bildungsverlagswerke schlagen ähnliches Set der Informationen, Illustrations- und Quellenvorschläge vor, Set, das im Laufe der mehrjährigen Arbeit verschiedener Verfasser – Herausgeber an den Schullehrbüchern gestaltet hat und fasst grundlegende und nichtkontroverse Informationen um: die wichtigsten Ursachen, verkürzter Verlauf der Kämpfen und die Folgen des Aufstands.

Январское восстание в новой учебной программе и школьных учебниках

Ключевые слова

Восстание 1863 г. Январское; обучение истории; историческое образование

Резюме

Январское восстание является для сегодняшней молодежи довольно отдаленным событием. Это не должно удивлять, в конце концов, с него прошло уже полтора века, его участники уже умерли, а семейные рассказы не учитывают национальных порывов XIX века. Поэтому, неоднократно школа является единственным местом, в котором человек может услышать что-то на эту тему. Согласно новой основной образовательной программе, ученики первый раз столкнутся с вопросом январского восстания в VI классе начальной школы. Более глубоко он будет им представлен в III классе гимназии, а потом в III классе средней школы, если они выберут гуманитарное направление с историей на расширенном уровне, или во II или III классе в рамках мотива *Отечественный пантеон и отечественные споры*, если они выберут блок с предметом: история и общество. В настоящее время на рынке доступны только учебники для III класса гимназии, потому что реформа вводится постепенно и не вступила еще в этап VI класса начальной школы и III класса средней школы, а издательства обрабатывают тематические мотивы основной образовательной программы. После быстрого просмотра материала для гимназии, посвященного январскому восстанию, однако, создается впечатление, что – несмотря на лаконичность записи основной образовательной программы – учебные издательства представляют похожий состав информации, иллюстрации, источников, который сформировался в течение многолетней работы разных авторов и издателей над учебниками. Этот состав включает основные и неспорные сведения: самые важные причины, сокращенный ход борьбы и последствия восстания.